

Σημειώματα

Institute of Diplomacy and Global Affairs

Ο αιρετικός οικονομολόγος

Του ΔΗΜΗΤΡΗ ΣΚΑΛΚΟΥ

Robert Skidelsky, Keynes- Επιστροφή στη Διδασκαλία του,
εκδόσεις Κριτική, 2012, 325 σελ.

«Οι ιδέες των οικονομολόγων και των πολιτικών φιλοσόφων,
τόσο όταν είναι ορθές όσο και όταν είναι εσφαλμένες,
ασκούν μεγαλύτερη επίδραση απ' ότι συνήθως πιστεύεται.
Πραγματικά ο κόσμος κυβερνάται από αυτές.»
Τζων Μέυναρτ Κέυνς

Η οικονομική σκέψη, ίσως περισσότερο από κάθε άλλον τομέα επιστημονικής γνώσης, συχνά πέφτει θύμα ατυχών ερμηνειών, αθέλητων στρεβλώσεων ή ηθελημένων παρερμηνειών. Πνευματική οκνηρία, ιδεολογικές σκοπιμότητες ή απλή άγνοια, έχουν ως αποτέλεσμα τη διαχρονικά λανθασμένη υποδοχή των σπουδαιών διανοητών της πολιτικής οικονομίας. Το έργο του βρετανού οικονομολόγου Τζων Μέυναρτ Κέυνς (1883-1946) δεν θα μπορούσε να αποτελέσει εξαίρεση. Καθώς μάλιστα προσφέρει (και) μια «θεωρία κρίσης» («στα χαρακώματα είμαστε όλοι κευνσιανοί», σύμφωνα με τον νομπελίστα οικονομολόγο Ρόμπερτ Λούκας), δεν δυσκολευόμαστε να αντιληφθούμε την προθυμία με την οποία προστρέχουν στο έργο του (ιδεολόγοι και μη) πολιτικοί προκειμένου να νομιμοποιήσουν τις, συνήθως εκτεταμένες παρεμβάσεις τους στην οικονομική σφαίρα.

Σήμερα η σκέψη του Κέυνς γίνεται ξανά επίκαιρη, ορθά αν και όχι κατ' ανάγκη για τους σωστούς λόγους. Την ακριβή σημασία της κευνσιανής θεωρίας για τη διακρίβωση των αιτίων της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης καθώς και των προτάσεων εφαρμοσμένης πολιτικής για την υπέρβασή της, πραγματεύεται το βιβλίο του Robert Skidelsky, Keynes- Επιστροφή στη Διδασκαλία του (2009), το οποίο πρόσφατα βρήκε τη θέση του στις προθήκες των ελληνικών βιβλιοπωλείων, χάρη στη ζωντανή μετάφραση των εκδόσεων Κριτική. Ο Σκιντέλσκυ, επίτιμος καθηγητής Πολιτικής Οικονομίας στο Πανεπιστήμιο του Warwick, είναι ίσως ο πλέον κατάλληλος να μας εισάγει στην πολύπλευρη σκέψη αυτής της εμβληματικής μορφής της οικονομικής επιστήμης του περασμένου αιώνα. Η τρίτομη βιογραφία του Κέυνς την οποία μας πρόσφερε στο παρελθόν, συνιστά έναν άθλο που θα απαιτήσει επίπονο πνευματικό μόχθο για να ξεπεραστεί. Ταυτόχρονα, η ενεργή συμμετοχή του στις πολιτικές διαδικασίες της Βρετανίας και οι συχνές δημόσιες παρεμβάσεις του, του επιτρέπουν να διαπερνά τα στεγανά του ακαδημαϊκού χώρου και να ελέγχει τη θεωρία στις απαιτήσεις της πολιτικής πραγματικότητας (όπως άλλωστε έπραττε και ο Keynes).

Ηπίτου 17B, Αθήνα 105 57 • Τηλ.: 210 331 2960 • Φαξ: 210 331 2284 • andrian4@acg.edu, www.acg.edu

The American College of Greece

DEREE

Σημειώματα

Institute of Diplomacy and Global Affairs

Σύμφωνα με τον Σκιντέλσκυ, ο Keynes διέθετε τη μεγαλύτερη «δύναμη πειθούς» του εικοστού αιώνα. Δεν αγνόησε, αντίθετα επιδίωξε την πολιτική συμμετοχή, εκμεταλλευόμενος την εξαιρετική ικανότητα κατανοητής παρουσίασης των θέσεων του. Σήμερα, λίγοι οικονομολόγοι ενδιαφέρονται να εμπλακούν ενεργά στις δημόσιες συζητήσεις, όπως, πχ., ο Πωλ Κρούγκμαν, ο Τζο Στίγκλιτς και ο Ρίτσαρντ Πόσνερ. Τούτο δεν είναι άσχετο με την ευρύτερη συγκρότηση της προσωπικότητας του. Ο Σκιντέλσκι, στην περίφημη βιογραφία του Keynes, τον περιγράφει ως «ασυνήθιστο οικονομολόγο». Η σύζυγος του, διάσημη ρωσίδα μπαλαρίνα, Lydia Lopokova τον χαρακτηρίζει «κάτι περισσότερο από απλό οικονομολόγο». Στην πραγματικότητα, ο Keynes ήταν «κάτι άλλο» από οικονομολόγος.

Ο ίδιος καταγράφει τα χαρακτηριστικά του σπουδαίου οικονομολόγου: «Ο μεγάλος οικονομολόγος πρέπει να διαθέτει σπάνιο συνδυασμό χαρισμάτων. Πρέπει να είναι ένα βαθμό- να είναι μαθηματικός, ιστορικός, πολιτικός, φιλόσοφος. Πρέπει να κατανοεί τα σύμβολα και να εκφράζεται με λέξεις. Πρέπει να συλλαμβάνει το ειδικό μέσα απ' το γενικό και να προσεγγίζει το αφηρημένο και το συγκεκριμένο μαζί, στην ίδια διαδρομή της σκέψης. Πρέπει να μελετά το παρόν υπό το φως του παρελθόντος για τους σκοπούς του μέλλοντος. Πρέπει να αφήνει το βλέμμα του να περιπλανηθεί σε κάθε κομμάτι της ανθρώπινης φύσης ή των ανθρώπινων θεσμών. Πρέπει να είναι αποφασιστικός και συνάμα αμέτοχος, τόσο απόμακρος και ακέραιος όσο ο καλλιτέχνης, ενίοτε όμως και προσγειωμένος όσο ο πολιτικός.» (σελ. 113)

Πραγματικά, λίγοι οικονομολόγοι πλησίασαν όσο ο Keynes την παραπάνω ιδιαίτερα απαιτητική περιγραφή. Ο βίος του ήταν ένα προκλητικό αμάλγαμα πλήθους εμπειριών, οι οποίες του επέτρεψαν να εμπλουτίσει την επιστημονική του σκέψη. Η πολύχρονη εργασία του στο βρετανικό υπουργείο Οικονομικών και στο υπουργείο Ινδικών Υποθέσεων του έδωσε τη δυνατότητα να ελέγχει και να εξελίξει τις επιστημονικές θεωρίες του στο πεδίο της πολιτικής πρακτικής. Η έντονη κοινωνική ζωή του και η συμμετοχή του στην περίφημη Ομάδα του Μπλούμσμπερι (ανάμεσα στα επιφανή μέλη του συγκαταλέγονταν η Βιρτζίνια Γουλφ και ο Ε.Μ. Φόρστερ), του πρόσφερε πλούσια καλλιτεχνικά, λογοτεχνικά και διανοητικά ερεθίσματα και συνέβαλε στην ευρύτητα του πνεύματος που τον διέκρινε. Υπήρξε συστηματικός επενδυτής στο χρηματιστήριο και διαχειριστής ενός πρωτόλειου hedge fund (από όπου απέκομισε σημαντικά κέρδη αλλά και ζημιές αργότερα, στο ξεκίνημα της οικονομικής κρίσης του '20). Υποστήριξε ενεργά τη Βασιλική Όπερα και διετέλεσε πρώτος πρόεδρος του Βρετανικού Συμβουλίου Καλών Τεχνών. Σύμφωνα με τον ιστορικό τέχνης Κένεθ Κλαρκ, «ποτέ δεν χαμήλωνε τους προβολείς του» (σελ. 114). ΕΝΑΣ ΗΘΙΚΟΣ ΦΙΛΟΣΟΦΟΣ

Ο Keynes υπήρξε κατά βάση ένας ηθικός φιλόσοφος. Στον πυρήνα της οικονομικής του σκέψης υπήρξαν τα κύρια ερωτήματα της ανθρώπινης ευημερίας, ερωτήματα που απασχόλησαν τους κλασσικούς οικονομολόγους, όπως ο Άνταμ Σμιθ: Τι συνιστά την οικονομική ευημερία; Πώς μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε την οικονομική

Σημειώματα

Institute of Diplomacy and Global Affairs

δραστηριότητα ώστε να βοηθήσουμε τα άτομα να ζουν ολοκληρωμένες ζωές; Ο Keynes αναγνώριζε τη σημασία των καπιταλιστικών αγορών ως αποτελεσματικού μέσου εξόδου από την ένδεια που στερεί από τα άτομα βασικά αγαθά, η έλλειψη των οποίων δυσχεραίνει τις προσπάθειες τους «να πράττουν το καλό». Επηρεασμένος από το αριστοτελικής έμπνευσης έργο του ηθικού φιλοσόφου του Καίημπριτζ G.E. Moore, έβλεπε την πολιτική σφαίρα ως επέκταση της ηθικής σφαίρας. Χωρίς το καπιταλιστικό σύστημα να αποτελεί αυτοσκοπό του, ο Keynes γνώριζε ότι. Αποτελεί την ασφαλέστερη οδό για το «ευ ζην». Έτσι, η μακροημέρευση του καπιταλισμού αποτέλεσε το πολιτικό πρόσταγμα και την κύρια επιστημονική κατεύθυνσή του. Γι' αυτόν, τα οικονομικά ήταν «ηθική και όχι φυσική επιστήμη».

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

Έτσι, ο Keynes επιδίωξε να διαμορφώσει μία γενική θεωρία για τον τρόπο λειτουργίας των αγορών. Ο ίδιος πίστευε ότι το πέτυχε με τη Γενική Θεωρία της Απασχόλησης, του Τόκου και του Χρήματος (1936). Αντίθετα, οι επικριτές του έργου του (ανάμεσά τους ο αυστριακός οικονομολόγος Γιόζεφ Σούμπετερ), υποστηρίζουν ότι η θεωρία του αφορά συγκεκριμένες ιστορικές συνθήκες και ειδικές περιπτώσεις ακραίων οικονομικών καταστάσεων (βαθιά ύφεση, οικονομικά σοκ, κ.ά.). Με άλλα λόγια, είναι ένας θεωρητικός των κρίσεων. Στην πραγματικότητα, επεδίωξε να παρουσιάσει τις συστημικές ανισορροπίες που ανακύπτουν στην πραγματική οικονομία και να παράσχει τα μακρο-οικονομικά εργαλεία διόρθωσης τους. Όπως ορθά γράφει ο Σκιντέλσκυ, «η επίθεση του Keynes δεν στρεφόταν ενάντια σε αυτή καθαυτή την κλασική θεωρία αλλά στο εύρος και την εφαρμοσιμότητά της» (σελ. 308).

Σε αυτό ο Σκιντέλσκυ είναι κατηγορηματικός:

«Ακριβώς όπως δεν υπάρχει συγκεκριμένος κεϋνσιανός τρόπος εξόδου από την κρίση, έτσι δεν υπάρχει και συγκεκριμένο κεϋνσιανό σύστημα πολιτικής οικονομίας. Ο κεϋνσιανισμός, στην καλύτερη περίπτωση, δεν μπορεί παρά να είναι ένα απλό εργαλείο σε πολύ διαφορετικά συστήματα μικτής οικονομικής ζωής. Ως προς την οικονομική πολιτική ο μοναδικός όρος που θέτει είναι οι κυβερνήσεις να διασφαλίσουν ότι η συνολική ζήτηση είναι αρκετή ώστε να διατηρηθεί ένα επίπεδο δραστηριότητας ικανό να εξασφαλίσει πλήρη απασχόληση. Το πώς θα γίνει η σύζευξη καινοτομίας στο επίπεδο της πολιτικής, της πολιτικής πρακτικής και των θεσμών προκειμένου να επιτευχθεί ο σκοπός αυτός αποτελεί ζήτημα που άπτεται της πολιτικής οικονομίας.» (σελ. 275)

Στο πεδίο της εφαρμοσμένης πολιτικής ο Keynes κατανοούσε ότι, αν «μακροπρόθεσμα είμαστε όλοι νεκροί», ισχύει και το «βραχυπρόθεσμα [πρέπει να] είμαστε ακόμη ζωντανοί». Τούτο σημαίνει ότι, η αδυναμία των πολιτών να ανταπεξέλθουν στις δυσκολίες της ζωής, τους καθιστά ευάλωτους στη δημαγωγική ρητορική ακραίων πολιτικών σχημάτων. Η βαθμιαία κοινωνική από-νομιμοποίηση των αγορών απειλεί να θέσει σε κίνδυνο την ίδια την λειτουργία των αγορών με προφανείς συνέπειες, όχι μόνο για τις οικονομικές αλλά και για τις ατομικές

Σημειώματα

Institute of Diplomacy and Global Affairs

ελευθερίες. Η κοινωνική διάσταση του έργου του Keynes, τον φέρνει απέναντι στο μεγαλύτερο μέρος της σύγχρονης οικονομικής σκέψης που, μεταξύ άλλων, παραγνωρίζουν τη σημασία των βραχυπρόθεσμων συνεπειών της ύφεσης, το ρόλο των πολιτικών απασχόλησης, τις οικονομικές/κοινωνικές συνέπειες των μεταρρυθμίσεων- κύρια τις συνέπειες της αβεβαιότητας στις ζωές των ατόμων, την επίδραση του χρόνου και της έκτασης των μεταρρυθμίσεων στην ανάκαμψη της οικονομίας.

Τον τοποθετεί όμως και απέναντι στο πλήθος εκείνων που αναφέρονται λανθασμένα και παραπλανητικά στο έργο του. Τα παραδείγματα αφθονούν και αξίζει να αναφέρουμε κάποια από αυτά. Ο Keynes υποστήριζε το κράτος-επενδυτή και σε καμία περίπτωση το κράτος-καταναλωτή. Δεν επιθυμούσε τον υπερτροφικό δημόσιο τομέα και δεν επικροτούσε τις εθνικοποιήσεις. Προβληματιζόταν για το κόστος του κοινωνικού κράτους και προτιμούσε την παροχή της αναγκαίας κοινωνικής προστασίας μέσα από ένα «δίχτυ ασφαλείας». Δεν ήταν σε κάθε περίπτωση θιασώτης των ελλειμματικών κρατικών προϋπολογισμών και σε καμία περίπτωση υποστηρικτής της άσκησης πληθωριστικής πολιτικής. Τέλος, δεν ήταν υπέρμαχος της υψηλής φορολόγησης και θεωρούσε ότι οι δημόσιες δαπάνες δεν πρέπει να ξεπερνούν το 25% του ΑΕΠ.

ΤΙ ΘΑ ΜΑΣ ΕΛΕΓΕ ΣΗΜΕΡΑ Ο KEYNES

Δυστυχώς, σήμερα δεν έχουμε την τύχη της ζωντανής παρουσίας του Keynes ώστε να επωφεληθούμε από τις απόψεις του για την τρέχουσα συγκυρία. Μπορούμε ωστόσο να ανατρέξουμε στο πλούσιο έργο του προκειμένου να εκείνα τα στοιχεία που ενδεχομένως θα μπορούσαν να φανούν χρήσιμα σήμερα. Σε μία τέτοια περίπτωση, ευθύς εξαρχής θα γινόταν αντιληπτό ότι η χρηματοπιστωτική κρίση του 2008, όπως και η αντιμετώπισή της, συνιστούν ταυτόχρονα μια «κρίση παραδείγματος», καθώς η πιθανότητα μίας κρίσης μεγάλης κλίμακας βρισκόταν έξω από το διανοητικό ορίζοντα των κυβερνώντων και των επιστημόνων που επηρέαζαν τις αποφάσεις τους και οι οποίοι πίστευαν πως είχαν αφήσει οριστικά στο παρελθόν τους οικονομικούς κύκλους.

Το κυρίαρχο επιστημονικό παράδειγμα αποτέλεσε το μεθοδολογικό πυρήνα της Νέας Σύνθεσης, δηλαδή της μακροοικονομικής θεώρησης που συνενώνει τα νέο-κλασσικά και τα νέο-κεϋνσινά οικονομικά. Με βάση αυτό το παράδειγμα αναπτύχθηκαν χρηματοπιστωτικά εργαλεία, διατυπώθηκαν δευτερεύουσες υποστηρικτικές θεωρίες και υπαγορεύτηκαν κυβερνητικές αποφάσεις. Τρεις είναι οι βασικές θεωρητικές παραδοχές του: η «υπόθεση των ορθολογικών προσδοκιών» (rational expectations hypothesis), η «θεωρία του πραγματικού επιχειρηματικού κύκλου» (real business cycle theory) και η «υπόθεση των αποτελεσματικών αγορών» (efficient market hypothesis).

Τα διάφορα μοντέλα Δυναμικής Στοχαστικής Γενικής Ισορροπίας (Dynamic Stochastic General Equilibrium) με βάση τα οποία οργανώθηκαν οι

Σημειώματα

Institute of Diplomacy and Global Affairs

χρηματοπιστωτικές αγορές κινήθηκαν γύρω από τις παραπάνω θεωρητικές παραδοχές. Συνοπτικά, στο επίκεντρο τόσο της θεωρίας του πραγματικού επιχειρηματικού κύκλου (δηλαδή ότι, η ζήτηση ισούται πάντα με την προσφορά) τόσο και της υπόθεσης των αποτελεσματικών αγορών (δηλαδή ότι, οι μετοχές φέρουν πάντοτε την ορθή τιμή) όσο και η υπόθεση των ορθολογικών προσδοκιών (δηλαδή ότι, οι δρώντες διαμορφώνουν τις προσδοκίες τους με βάση τη διαθέσιμη πληροφόρηση και χρησιμοποιούν πάντοτε τα σωστά μοντέλα οργάνωσης των προσδοκιών τους) βρίσκεται η αντίληψη πως καθώς διαθέτουμε, χάρη στα πολύπλοκα μαθηματικά εργαλεία, ολοένα αυξανόμενη πληροφόρηση είμαστε σε θέση ακριβούς πρόγνωσης και κατ' επέκταση της ελαχιστοποίησης των οικονομικών διαταραχών.

Πρόκειται βέβαια για θεωρίες πλήρως συμβατές με τη μαθηματοποίηση των οικονομικών (τον «μοντερνισμό» τους, όπως τον αποκαλούσε ο Keynes), που παραγνωρίζει τον παράγοντα του χρονικού ορίζοντα (το δυσκολότερο πρόβλημα των οικονομικών, σύμφωνα με τον Alfred Marshall) αλλά και τις συχνές καταστάσεις «περιορισμένης ορθολογικότητας» των ατόμων.

Ο Σκιντέλσκυ ορθά επισημαίνει το παράδοξο γεγονός ότι, οι πλήρως απορρυθμισμένες αγορές της υπόθεσης των ορθολογικών προσδοκιών πραγματοποιούν το όνειρο των υποστηρικτών του κεντρικού σχεδιασμού, καθώς βασικό αξίωμα τους είναι η τέλεια πληροφόρηση και όχι ο πλήρης ανταγωνισμός. Και υποδεικνύει χαρακτηριστικά τις ασκήσεις γραμμικού προγραμματισμού των σοβιετικών οικονομολόγων της δεκαετίας του '60 με σκοπό τη συγκέντρωση όλης της διαθέσιμης πληροφορίας για την επίτευξη της κεντρικής οργάνωσης της οικονομικής ζωής. Σε αυτές τις παραδοχές επίσης συναίνεσαν σε μεγάλο βαθμό και οι νέο-κεϋνσιανοί που παρά τις επιμέρους διαφοροποιήσεις αποδέχτηκαν τα βασικά αξιώματα των νέο-κλασσικών οικονομολόγων (η Joan Robinson αποκάλυψε τους αμερικανούς κεϋνσιανούς «νόθους κεϋνσιανούς»).

Κυρίαρχο στοιχείο της σκέψης του Keynes είναι η αβεβαιότητα την οποία τείνουν να αγνοούν, σε μεγάλο βαθμό, τα σύγχρονα οικονομικά. Διέκρινε ανάμεσα σε «αβεβαιότητα» (καταστάσεις όπου οι πιθανότητες δεν είναι μετρήσιμες) και «κίνδυνο» (καταστάσεις όπου υπάρχουν μετρήσιμες πιθανότητες). Για τον Keynes υπάρχουν καταστάσεις που απλά δεν γνωρίζουμε και οι προσδοκίες μας διαμορφώνονται χωρίς αυθαίρετα καθώς δεν (μπορούμε να) διαθέτουμε την απαιτούμενη πληροφόρηση. Φυσικά, η παραγνώριση της αβεβαιότητας έχει, πέρα από επιστημολογικές, πρακτικές συνέπειες, ενθαρρύνοντας την ανάπτυξη μιας οικονομίας-καζίνο. Σύμφωνα με τον Σκιντέλσκυ, «η αβεβαιότητα τείνει να μετατρέπει τη μακροπρόθεσμη επένδυση σε βραχυπρόθεσμη κερδοσκοπία. Όταν η ανάγκη προστασίας από την αβεβαιότητα δεν αναγνωρίζεται, τότε η "χρηματοοικονομική κυκλοφορία" (financial circulation), όπως την ονόμασε η Keynes, αυξάνεται εκθετικά σε βάρος της "βιομηχανικής κυκλοφορίας" (industrial circulation). Αυτό συμβαίνει ανά την υφήλιο- κυρίως όμως στο Ηνωμένο Βασίλειο όπου το

Ηπίτου 17B, Αθήνα 105 57 • Τηλ.: 210 331 2960 • Φαξ: 210 331 2284 • andrian4@acg.edu, www.acg.edu

The American College of Greece

DEREE

Σημειώματα

Institute of Diplomacy and Global Affairs

χρηματοοικονομικό σύστημα δεν τέθηκε στην υπηρεσία της παραγωγής, αλλά κυριάρχησε επί αυτής, αποτελώντας τον εύκολο δρόμο προς τον χάρτινο πλούτο.» (σελ. 280-281)

Ο Keynes, αν και δεν απέρριπτε την ιδέα της ισορροπίας, ενδιαφερόταν περισσότερο για τη διαμόρφωση των επιμέρους (και των βραχυπρόθεσμων) ισορροπιών. Όπως χαρακτηριστικά έγραφε για την τάση των οικονομολόγων να αδιαφορούν για τα βραχυπρόθεσμα φαινόμενα αναζητώντας τους «αδιάλειπτους» παράγοντες που διαμορφώνουν τις τιμές ισορροπίας (απηχώντας τη διαφωνία ανάμεσα σε δύο φίλους και κλασικούς της πολιτικής οικονομίας, τον Μάλθους και τον Ρικάρντο): «Η μακροπρόθεσμη αυτή προοπτική αποτελεί παραπλανητικό οδηγό για τα τρέχοντα ζητήματα. Μακροπρόθεσμα θα είμαστε όλοι νεκροί. Το έργο των οικονομολόγων είναι πολύ εύκολο και ανώφελο αν σε τρικυμιώδεις εποχές το μόνο που μπορούν να μας πουν είναι ότι όταν κοπάσει η καταιγίδα θα έρθει πάλι η νηνεμία.» (σελ. 147-148)

Είναι εξαιρετικά αμφίβολο αν ο Keynes θα είχε προβλέψει τη σφοδρή χρηματοπιστωτική κρίση του 2008, σίγουρα όμως δεν θα την είχε αποκλείσει. Κύρια γιατί το θεσμικό πλαίσιο που ρύθμιζε τις χρηματοπιστωτικές αγορές δεν αποθάρρυνε, αντίθετα ενθάρρυνε τις οπορτουниστικές συμπεριφορές αλλά και διότι, υπό την επίδραση του κυριάρχου θεωρητικού παραδείγματος, στέρησε το χρηματοπιστωτικό σύστημα από τις απαραίτητες «δικλείδες ασφαλείας» απέναντι σε ενδεχόμενους κινδύνους. Η ανάπτυξη των κατάλληλων δικλείδων ασφαλείας αποτελούσαν κεντρικό στοιχείο του έργου του. Όπως έγραψε στον βρετανό οικονομολόγο Lionel Robbins, «απαιτείται πολύ λιγότερη προσπάθεια για να εμποδίσει κανείς την μπάλα να κυλήσει απ' ότι για να σταματήσει την μπάλα που είχε ήδη ξεκινήσει να κυλά» (σελ. 290).

ΗΤΑΝ Ο KEYNES ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΟΣ;

Αναφορικά με την ιδεολογική του συγκρότηση, ο Keynes υπήρξε σφοδρός επικριτής του «σοσιαλιστικού προγράμματος» και υπέρμαχος των αποκεντρωμένων θεσμών. Απέρριπτε τον εξισωτισμό και την αποτελεσματικότητα των αναδιανεμητικών πολιτικών. Κανένας πολιτικός στοχαστής δεν τον επηρέασε περισσότερο από τον βρετανό Edmund Burke (1729-1797), τόσο θετικά όσο και αρνητικά. Από τον σημαντικό συντηρητικό πολιτικό φιλόσοφο, υιοθέτησε το «δόγμα της σύνεσης» αποστρεφόμενος τις πολιτικές ακρότητες και ταυτόχρονα απέρριπτε την προσκόλληση του στην παράδοση. Η πίστη του στις ορθολογικές κριτικές ικανότητες των ατόμων και στη συμβατότητά τους με τις δημοκρατικές διαδικασίες, τον τοποθετούν στο πλαίσιο της κλασικής φιλελεύθερης (μεταρρυθμιστικής) παράδοσης.

Ως προς τις πολιτικές αναφορές του, δεν πρέπει να ξεχνούμε ότι ο Keynes συμμετείχε ενεργά στην πολιτική ζωή της Βρετανίας από τις τάξεις του Φιλελεύθερου Κόμματος. Αν και αρνούμενος να θέσει υποψηφιότητα, υπήρξε θερμός υποστηρικτής του

Ηπίτου 17B, Αθήνα 105 57 • Τηλ.: 210 331 2960 • Φαξ: 210 331 2284 • andrian4@acg.edu, www.acg.edu

The American College of Greece

DEREE

Σημειώματα

Institute of Diplomacy and Global Affairs

κόμματος και διαμορφωτής της οικονομικής πολιτικής του υπό την ηγεσία του Lloyd George. Αλλά και στο επιστημονικό επίπεδο, οι απόψεις του το φέρνουν κοντύτερα στους κλασσικούς φιλελεύθερους οικονομολόγους από ότι συχνά, πλην όμως λανθασμένα, νομίζεται. Άλλωστε, στο τελευταίο κείμενό του που δημοσιεύτηκε μετά το θάνατό του, ο Κέυνς υπογραμμίζει την αποτελεσματικότητα του «αόρατου χεριού» («The Balance of Payments of the United States», *Economic Journal*, 1946). Στη ρίζα αυτής της παρεξήγησης, πέρα από την ιδεολογική εκμετάλλευση για πολιτικά οφέλη και τη συχνή τάση των ανθρώπων να τοποθετούν ένα επιστημονικό έργο έξω από το ιστορικό του πλαίσιο, ενδεχομένως να βρίσκεται η σφοδρή αντιπαράθεση του Keynes με τον σπουδαίο αυστριακό στοχαστή Φρίντριχ Χάγιεκ. Αντιπαράθεση που σφράγισε τις οικονομικές διαμάχες του μεταπολεμικού κόσμου με την ήττα του δεύτερου, στο πεδίο της θεωρίας αλλά της εφαρμοσμένης πολιτικής, τουλάχιστον μέχρι τη νεοφιλελεύθερη αναστροφή του κυρίαρχου διανοητικού κλίματος τη δεκαετία του '80 (Θάτσερ, Reaganomics, κ.λπ.). Αναμφίβολα τους δύο στοχαστές χωρίζουν σημαντικές διαφορές, οι οποίες όμως έχουν αποτελέσει αντικείμενο χονδροειδών απλουστεύσεων, συχνών παρανοήσεων και (ενίοτε βολικών) παρερμηνειών.

Το αποτέλεσμα είναι η σημερινή καρικατούρα που θέλει τον Κέυνς να ταυτίζεται με κάθε είδους κρατική ρύθμιση της οικονομικής δραστηριότητας και τον Χάγιεκ να ταυτίζεται με ένα φονταμενταλισμό των αγορών. ωστόσο, θα ήταν ορθότερο να αντιμετωπίζουμε τους δύο στοχαστές ως μέρος της ίδιας (φιλελεύθερης) παράδοσης, κάτι που αναγνωρίζει και ο Σκιντέλσκυ υποστηρίζοντας ότι οι διαφορές τους αποτελούν διαφοροποιήσεις εκτιμήσεων και όχι αρχών. Μάλιστα, ο Keynes έσπευσε να απευθύνει επιστολή στον Χάγιεκ όπου εκφράζει την «ολόψυχη συμφωνία» του με την ηθική και φιλοσοφική στάση του. Στην πραγματικότητα, οι Χάγιεκ και Κέυνς υπογραμμίζουν την υποκειμενικότητα της οικονομικής σκέψης, στέκονται επιφυλακτικοί στη «φορμαλιστική» (μηχανιστική) μεταφορά των μεθόδων και εργαλείων των φυσικών επιστημών στην οικονομική θεωρία και ασκούν κριτική στα διάφορα μοντέλα γενικής ισορροπίας. Ο Χάγιεκ ειδικότερα, επιμένει στον δυναμικό χαρακτήρα των αγορών, τονίζει τον παράγοντα του χρονικού ορίζοντα.

Ο Κέυνς, με τη σειρά του, υπογραμμίζει τα «ζωώδη ένστικτα» (animal spirits), εκείνους δηλαδή τους ψυχολογικούς παράγοντες που επηρεάζουν τη δράση των ατόμων ωθώντας τα σε «αγελαία συμπεριφορά» και προβληματίζεται για την ακριβή σχέση χρηματιστηριακής και πραγματικής οικονομίας, κύρια λόγω της διαφορετικής χρονικής προσαρμογής. Ταυτόχρονα, οι δύο διανοητές αναγνωρίζουν τη σπουδαιότητα του θεσμικού πλαισίου στη λειτουργία των αγορών, κινούμενοι έτσι στο χώρο της κλασσικής πολιτικής οικονομίας που λανθασμένα έχει περιθωριοποιηθεί. Για να το θέσουμε διαφορετικά, οι φιλελεύθεροι δεν πρέπει να περιορίζουν τους ορίζοντες των διανοητικών αναφορών τους, χαρίζοντας τον Keynes στους κάθε λογής πρόθυμους απολογητές κάθε κρατικού παρεμβατισμού.

Σημειώματα

Institute of Diplomacy and Global Affairs

ΑΝΟΡΘΟΔΟΞΗ ΚΑΙ ΑΠΕΙΘΑΡΧΗ ΣΚΕΨΗ

Τον Αύγουστο του 1925, στο θερινό Σχολείο του Φιλελεύθερου Κόμματος στο Κέμπριτζ, ο Keynes, στη μάλλον παραγνωρισμένη, διάλεξή του με τίτλο «Είμαι Φιλελεύθερος;» ("Am I Liberal?") προσφέρει στους ακροατές του ένα περίγραμμα της οικονομικής φιλοσοφίας του: «Οι μισές γνώσεις των εγχειριδίων των κυβερνήτων μας βασίζονται σε παραδοχές που υπήρξαν κάποτε σωστές, ή επιμέρους σωστές, αλλά σήμερα ολοένα και λιγότερο, μέρα με τη μέρα. Πρέπει να ανακαλύψουμε νέες γνώσεις για τη νέα εποχή. Και εν τω μεταξύ πρέπει, αν θέλουμε να κάνουμε κάτι καλό, να είμαστε ανορθόδοξοι, φασαριόζοι, επικίνδυνοι και απείθαρχοι προς όσους προηγήθηκαν.»

Τελικά, αυτός μοιάζει να είναι ο ορθός τρόπος να προσεγγίσει κάποιος το έργο του Keynes. Ις το έργο ενός πνεύματος που δεν εγκλωβίζεται σε παρελθόντα σχήματα και βεβαιότητες, αναζητώντας διαρκώς πρόσφορες λύσεις πέρα από την κατεστημένη γνώση. Γιατί αυτό, κατά βάση, υπήρξε ο Keynes- ένας αιρετικός οικονομολόγος. Και αυτή την πλευρά του έργου του (αλλά και συνολικά της οικονομικής επιστήμης) χρειάζονται σήμερα οι διαμορφωτές πολιτικής ώστε να οδηγήσουν τα καράβια των κοινωνιών στο ασφαλές λιμάνι της ευημερίας μέσα από τα φουρτουνιασμένα νερά της παγκόσμιας οικονομίας. Τούτο είναι επίσης το αβίαστο συμπέρασμα του αναγνώστη των καλογραμμένων σελίδων του εξαιρετικού βιβλίου του Σκιντέλσκυ.

Δημοσιεύεται στο τ.Μαΐου 2012 του «The Books' Journal».